

tarixi atlası" (2009) kimi fundamental elmi nəşrlər işıq üzü görüb. Onun "Heydər Əliyev və milli tarixi yaddaşın bərpası" (2003), "İntibahın 15 ili" (2010) monoqrafiyaları ümummillə lider Heydər Əliyevin ideyalarının araşdırılmasına həsr olunmuşdur.

Ümummillə lider Heydər Əliyev deyirdi ki, görkəmli şəxsiyyətlər xalqın zəkasını, elmini, mədəniyyətini, mənauiyyətini dünyaya nümayiş etdirirlər. Ulu öndərin müəyyənləşdirdiyi bu missiya digər ziyalılar kimi akademik İsmayıl Hacıyev tərəfindən də uğurla davam etdirilir. Onun Azərbaycan tarixinin köklü problemləri, xüsusilə, Naxçıvan və naxçıvanlılarla bağlı Rusiyanın, Türkiyənin, Misirin, Qazaxıstanın, Türkmənistanın, İranın nüfuzlu elmi nəşrlərində işıq üzü görən əsərləri, beynəlxalq səviyyəli sammit, simpozium və elmi konfranslarda yadda qalan çıxışları dediklərimizin əyani sübutudur. Onun indiyə kimi 30-a yaxın monoqrafiya, kitab, kitabça, dərs və tədris vəsaiti, 230-dan artıq elmi məqaləsi nəşr olunmuşdur ki, onlardan da 40-a yaxını məhz xarici ölkələrin elmi nəşrlərində çap edilmişdir.

Akademik İsmayıl Hacıyevin AMEA-nın Naxçıvan bölməsinin "Xəbərlər" jurnalının baş redaktoru, AMEA-nın "Məruzələr" və "Xəbərlər" jurnalının, Naxçıvan Dövlət Universiteti "Elmi əsərlər" məcmuəsinin, Türkiyədə nəşr olunan "Dialog Avrasiya" və "Meridian" dərgilərinin redaksiya heyətinin üzvü kimi göstərdiyi xidmətlər onun elmi fəaliyyətində mühüm yer tutur. O, 2001-ci ildə ABŞ-ın Bioqrafiya İnstitutu tərəfindən "İlin adamı" adına layiq görülmüş, 2002-ci ildə Nyu-York Elmlər Akademiyası, 2006-cı ildə "Dialog Avrasiya Platforması"na üzv seçilmiş, 2007-ci ildə akademik Y.Məmmədov tərəfindən Naxçıvan Dövlət Universiteti tərəfindən "İlin adamı" adına layiq görülmüşdür.

miyasına, 2006-cı ildə "Dialog Avrasiya Platforması"na üzv seçilmiş, 2007-ci ildə akademik Y.Məmmədov tərəfindən Naxçıvan Dövlət Universiteti tərəfindən "İlin adamı" adına layiq görülmüşdür.

Geniş elmi və pedaqoji fəaliyyət göstərən akademik İsmayıl Hacıyev həm də Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında yaxından iştirak edən, vətəndaşlıq möqeyi, vətənpərvərlik missiyası ilə seçilən alimlərdən biridir. Əvvəllər Naxçıvan MR Ali Məclisinin, 2005-ci ildən isə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı seçilmişdir.

Biz xalqımızın böyük ziyalı oğlunu, cəfakəş alimini, görkəmli elm təşkilatçısını yubileyi münasibətilə təbrik edir, ona tükənməz yaradıcılıq enerjisi, səmərəli və məhsuldar elmi fəaliyyət, şəxsi həyatında uğurlar arzulayırıq.

Заслуженный представитель научной элиты Азербайджана Резюме

В статье сообщается о научно-педагогической деятельности академика Исмаила Гаджиева.

Valuable representative of Azerbaijan science Summary

The article is dedicated to the scientific-pedagogical activity of academician Ismail Hacıyev.

Peşə təhsili

Bir sıra peşələrə tələbatın monitorinqi barədə

Mətləb Aslanov

**Təhsil Problemləri İnstitutunun
aparıcı elmi işçisi**

XX əsrin sonlarında müstəqilliyini əldə etmiş xalqımız yeni tarixi dönmədə milli inkişaf və milli mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi yoluna qədəm qoymuşdur. Xalqın bu tarixi dövründə ulu öndər Heydər Əliyevin misilsiz xidmətləri olmuşdur. Sevincdirici haldır ki, bu gün həmin xətt möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirilir.

Müasir dünyada öz mövqeyinə görə seçilən dövlətlərdən biri olan müstəqil respublikamızda təhsilə xüsusi diqqət yetirilir, bu sahədə köklü islahatlar aparılır. Dünyəvi və demokratik bir ölkə kimi tanınan Azərbaycanın inkişafı üçün milli təhsilimizdə aparılan islahatlar xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Peşə təhsili sistemindəki yeniliklər də bu ümumxalq əhəmiyyətli işin məntiqi davamıdır. Burada əsas məqsəd cəmiyyətin ehtiyac və tələbləri nəzərə alınmaqla peşə təhsilinin keyfiyyətini yüksəltmək, onun inkişafını təmin etməkdir. Bununla əlaqədar peşə təhsilinin keyfiyyətini fərqləndirən amillər, ilk növbədə peşə təhsilinin məzmunu, müəllim hazırlığı məsələləri yenidən nəzərdən keçirilir. İslahatın zəruriliyi baxımından peşə

təhsil sektorunun inkişafı layihələri prioritet istiqamətlərdən biri kimi qəbul olunur.

Peşə təhsili sisteminə təlim və tədris prosesinin təkmilləşdirilməsi, ölkə üzrə şagirdlərin nailiyyətləri barədə etibarlı məlumatların əldə edilməsi, habelə dövlət təhsil standartlarının hazırlanması və həyata keçirilməsi üçün monitorinq mexanizmləri mühüm vəzifə olaraq irəli sürülür.

Bütün sahələrdə olduğu kimi, peşə təhsilinin inkişafı və keyfiyyətinin artırılmasına səviyyəyə qaldırılmasına nəzarət edilməsində monitorinq (müşahidə etmək) əsas mexanizm sayılır.

XX əsrin ikinci yarısında təpənin məhsuldar qatına daim müşahidələrin keçirilməsi monitorinq adlandırılmışdır. Həmin termin çox fəal olaraq iqtisadiyyatda, biologiyada, tibb sahələrində, eləcə də təhsil sahəsində işlədilir. "Monitorinq" – hər hansı fəaliyyət sahəsinə baxış, müşahidə aparmaq deməkdir.

Monitorinqin nəticəsinə görə tələb olunan vəziyyət bəzən, təhlil olunur və qiymətləndirilir.

Peşə təhsili müəssisəsi daxilində monitorinq, əsasən ümumiləşdirilmiş

şəklində məktəbin fəaliyyətində qarşıya qoyulmuş məqsədə müvafiq, eləcə də hər bir müəllim və şagirdin fəaliyyəti barədə məlumatlar toplanması üçün aparılır.

Bu baxımdan, monitoring anlayışının mahiyyətinin daha geniş və ardıcıl təhlil edilməsi üçün təlim prosesinin dörd mərhələsinə nəzərdən keçirək.

İlk növbədə mövcud vəziyyətin araşdırılmasına diqqət yetirək. Təhsil Sahəsində İslahat Proqramı Azərbaycan Respublikasının təhsil sisteminin yeniləşdirilməsini və müasirləşdirilməsini əsas məqsəd kimi qarşıya qoymuşdur.

Təhsilin keyfiyyət göstəricilərinin yüksəldilməsi, təhsil alanların hamısının tələbinə müvafiq əlverişli şəraitin yaradılması, bu məqsədlərin həyata keçirilməsində müvafiqlik meyarı kimi prosesin səmərəliliyi həlledici rol oynayır. Məlumdur ki, təlimin keyfiyyətinin monitoringi təhsil sisteminin inkişaf ənənəsini müəyyən etməyə, eyni zamanda bu sahədə müvafiq qərarların qəbul olunmasına şərait yaradan, nəzarət və təlimatın keyfiyyətinin inkişafını izləməyə imkan verən mexanizmdir.

Bələ bir sistem vasitəsilə respublika, ayrı-ayrı regionlar və təhsil müəssisələri səviyyəsində təlimin keyfiyyətini qiymətləndirmək, alınmış nəticələri dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin təhsil sisteminin müvafiq göstəriciləri ilə müqayisə etmək mümkün olur. Ona görə də, monitoring təhsil sahəsində dövlət proqramının əsasını təşkil edən amillərdən biri sayılır.

Təhsildə keyfiyyətin əldə olunması, ilk növbədə aşağıdakıların həyata keçirilməsini tələb edir:

- Təhsilin bütün pillələrində keyfiyyətin təmin olunmasına zəmanət verən demokratik təhsil sisteminin yaradılması;

- Şəxsiyyətin maraq və qabiliyyətlərini nəzərə alan, müxtəlif təyinatlı təhsil müəssisələrində və təhsil proqramlarında istifadə etməklə təhsil prosesinin fərdiləşməsi;

- Təhsil Proqramının məzmunu və təhsil xidmətlərinin keyfiyyətinə görə rəqabətə davamlı təhlil səviyyəsinin formalaşdırılmasını;

- Peşə təhsili müəssisələrində müasir tələblərə cavab verən keyfiyyətin təmin olunması üçün şəxsiyyətin inkişafına istiqamətləndirilmiş diferensiasiya və fərdiləşmə prinsiplərinə əsaslanan müxtəlif variantlı təhlil proqramlarının hazırlanması;

- Buraxılış qruplarında təhlil sahələri üzrə təlimin təşkilində yeni pedaqoji texnologiyaların tətbiqinə ehtiyac duyulur ki, onlar şagirdlərin inkişafını, şəxsiyyət kimi formalaşmasını təmin etmək məqsədinə uyğun olsun, qarşıya qoyulmuş məqsədin həyata keçirilməsinə zəmanət versin.

Monitoring təşdiqinə təhsildə keyfiyyətin idarə olunan prosesin başlanğıc vəziyyəti; təlim prosesinin əsas keçid səviyyələri; əks-əlaqə sistemi kimi struktur komponentləri nəzərə alınmalıdır.

Təhsil müəssisəsində təhsil fəaliyyətinin keyfiyyətinin monitoringinin keçirilməsi üçün məktəbin fəaliyyətini aşağıdakı üç istiqamətdə təhlil etmək lazımdır:

- Təhsildə dövlət siyasətinin həyata keçirilmə vəziyyəti;

- Təhsil alanların inkişafı və şəx-

siyyət kimi formalaşması üçün əlverişli şəraitin yaradılma səviyyəsi;

- Müəllimlərin pedaqoji prosesinin digər iştirakçılarının inkişafı və özünü inkişafı üçün əlverişli şəraitin təşkil səviyyəsi, peşə tədris müəssisələrində təlimin keyfiyyəti, xüsusi halda dərsin keyfiyyəti haqda birinci informasiyanın alınması məqsədilə monitoringin keçirilməsi üçün ilk növbədə, monitoring aparılan prosesi xarakterizə edən, özündə müasir təhsil sisteminin dəyişən formalarını, dərsin inkişaf istiqamətini və müəllimin vəzifə borcunun yerinə yetirmə səviyyəsini əks etdirən parametrlərin, göstəricilərin müəyyənəndirilməsi tələb olunur.

Təlim-tərbiyə prosesinin, məktəbin təhsil fəaliyyətinin xüsusi dərşin yeni təlim və pedaqoji texnologiyalarından, interaktiv təlim metodlarından istifadə olunmaqla təşkil vəziyyətinin, onun keyfiyyətinin monitoringinin aparılması üçün göstəricilər (indikatorlar) müəyyənəndirilmişdir.

- Təlimin üsulları (pedaqoji prosesin təşkil və təlim texnologiyaları) şagirdə necə öyrədilir?

- Öyrədicü mühiti (tədris prosesinin təşkil və təlim-tərbiyə prosesinə təsir edən amillər) şagirdə hansı şəraitdə mənimsədilir?

- Peşə tədris müəssisələri üçün monitoring (təlim-tərbiyə prosesinin və onun bütün komponentlərinin işi barədə məlumatlar əldə etmək və işin səmərəliliyini müəyyənəndirmək üçün vasitə) öyrətmə prosesinin durumu, onun nəticəsinin göstəriciləri və proqnozu.

Pedaqoji monitoring zamanı təhsil

müəssisələrinin fəaliyyəti haqqında müxtəlif mənbələrdən daxil olan məlumatlar nizamlanır, sistemləşdirilir, proqnozlar verilib müvafiq korreksiya işləri aparılır. Bu prosesdə onun funksiyalarına aşağıdakıların daxil edilməsi daha məqsədə uyğundur:

- Monitoring zamanı alınmış məlumatlar əsasında müəssisənin bu və ya digər strukturunun fəaliyyətinin nizamlanması, müəllimlərin pedaqoji ustalıqının yüksəldilməsi;

- Monitoring zamanı alınmış məlumatlar əsasında müəssisənin inkişafının proqnozlaşdırılması;

- Peşə təhsili müəssisələrində monitoring zamanı alınmış məlumatlar əsasında keyfiyyətin yüksəldilməsinə yönələn təşkilatı və idarəetmə sahəsində uyğun qərarların qəbul edilməsi;

- Peşə təhsili müəssisəsinin pedaqoji monitoringi əsas təlimin planlaşdırılan və real nəticələrinin səviyyələrinin müqayisəsi, alınan nəticələrin və təlim məqsədlərinin uyğunluq səviyyəsinin qiymətləndirilməsi, onun fəaliyyətinin güclü və zəif cəhətləri barədə dəqiq, obyektiv və müqayisəli məlumatlar əldə etməkdir. Göründüyü kimi, peşə təhsil müəssisəsinin pedaqoji monitoringinin başlıca funksiyası təlim prosesi komponentlərinin və nəticələrinin qiymətləndirilməsidir.

İndi də təcrübənin öyrənilməsinə nəzərdən keçirək. Xarici monitoring mərkəzi təhsil orqanının nümayəndələrindən təşkil olunur. Bu prosesdə həmçinin yerli idarəetmə orqanlarının nümayəndələri, ictimaiyyət, şagirdlər və işə götürülənlər iştirak edə bilərlər.

Yerli idarəetmə orqanları, idarə-

etmə formasından və xarakterindən asılı olmayaraq bütün tədris müəssisələri, eləcə də təhsil sistemində aid olan bütün müəssisələr xarici monitorinqin obyektidirlər.

Xarici monitorinqin nəticələrinə görə peşə təhsil müəssisəsinin reytingi və buna əsasən də onun statusu, kateqoriyası, üstün maliyyələşmə səviyyəsi müəyyən edilir.

Qeyd olunmuş məsələlərin həyata keçirilməsi, qarşıya qoyulmuş məqsədlərə nail olmaq üçün möhkəm zaman yaratmaqla yanaşı doğru bir addım atılmış olur və əldə edilmiş nəticələrin digər sahələrə tətbiqi üçün geniş perspektivlər açılır.

Peşə təhsili müəssisəsində istehsalat təlimi üzrə monitorinq apararkən aşağıdakı komponentlərə diqqət yetirilməsi səmərəli olur:

- Təhsil alanların seçdikləri peşə və ixtisas üzrə bilik, bacarıq və vərdislərinin formalaşdırılması vəziyyəti;
- Təlim alanların dərslərdə müstəqil işlərinin təşkili, müstəqilliyə və təşəbbüskarlığa həvəsləndirilməsi vəziyyəti;
- İstehsalat təlimi dərslərində şagirdlər tərəfindən hazırlanan məhsulların tədris proqramlarının mövzularına uyğunluğu;
- İstehsalat təlimi dərslərində texniki təhlükəsizliyə riayət edilməsi vəziyyəti;
- İstehsalat təlimi dərslərində təlimatların aparılmasının effektivliyi;
- Şagirdlərin alətlərdən və texnoloji xərclərlərdən istifadə edilməsi vəziyyəti;
- Şagirdlərin iş yerində əsas və

köməkçi avadanlıqlarla təmin olunması və onların işçi vəziyyəti;

- Sanitariya-gigiyena qaydalarına riayət;
- Qabaqcıl iş üsullarının öyrənilməsi, ümumiləşdirilməsi və tətbiqi;
- İstehsalat təlimi dərslərinin təşkili.

Müşahidələr nəticəsində peşə təhsili sisteminin çətinlikləri onun inkişafına mane olan problemlər haqqında məlumatlar toplanır, təhlili və ümumiləşdirməni təmin edir.

Nəzərə alınmalıdır ki, peşə təhsili sisteminə monitorinq xidmətinə, təhsil müəssisəsinin işçiləri, metod birlişmələrinin sədrləri, istehsalat təlimi ustaları, sinif rəhbəri və məktəb psixoloqu cəlb edilə bilər.

Pedaqoji monitorinq sistemi üçün informasiya mənbələri şagird kollektivi, məktəbin müəllim kollektivi, valideynlər komitəsi, digər idarəetmə orqanları və təhsil müəssisəsinin yerləşdiyi regionun nümayəndələri ola bilər. Monitorinqin nəticələrindən isə təlim-tərbiyə prosesinin bütün subyektləri, valideynlər və şagirdlər də istifadə edə bilərlər.

Peşə tədris müəssisələrində monitorinq işinin səmərəli nəticələr verməsi üçün aşağıdakı tələblərə əməl olunmalıdır:

- ekspertizanı keçirənlər səriştəli mütəxəssislər olmalıdır;
- təhsil müəssisəsində işlərin vəziyyəti barədə vaxtında və dəqiq məlumatlar alınmalıdır;
- nəticələr, verilən tövsiyə və təkliflər elmi şəkildə əsaslandırılmış, tam obyektiv və konkret olmalıdır;
- peşə tədris müəssisələrində aparı-

lan monitorinqin elmi cəhətdən əsaslandırılmış nəticələrin məzmunu, təsirli olmalı, onun və onun metodik yardım edilməlidir;

- monitorinqə aid ən yaxşı iş təcrübəsi ümumiləşdirilməlidir.

Peşə təhsili sisteminin monitorinqini keçirmək üçün hər hansı diaqnostik sistemin olduğu üçün, müəyyən hazırlıq işləri görülməlidir.

Göründüyü kimi, monitorinqin xidmətinin işi peşə təhsili sisteminin görünən sahəsinin proqnozlaşdırılması nəticəsində bu sahənin gələcək inkişafı və təkmilləşdirilməsi barədə qərar qəbul edilməsi ilə yekunlaşdırılmalıdır.

Peşəkar kadrların hazırlanması və onlara olan tələbatın aradan götürülməsi vəziyyətinə gəldikdə, qeyd etmək lazımdır ki, Bakı şəhər 1 nömrəli, Sumqayıt şəhər 2 nömrəli, Gəncə şəhər 2 nömrəli peşə məktəbində hazırlanan neft, qaz, kimya, dağ-mədən peşələri üzrə aparılan işlərin təhlili göstərmişdir ki, əmək bazarında bu peşələrə tələblər hələ də çoxdur.

Araşdırmalardan aydın olur ki, peşə təhsili müəssisələrində hazırlanan peşələr üzrə müasir fənn kabinetlərinin, laboratoriya və emalatxanaların təchizatının yaxşılaşdırılması, həmin ixtisaslardan dərslər deyən müəllim və istehsalat təlim ustalarının ixtisaslarını artırılması da öz nəticələrini verir. Aparılan təhlillər göstərir ki, respublikada iqtisadi inkişafda əlaqədar olaraq neft, qaz, kimya, dağ-mədən peşə ixtisaslarına ehtiyac gündən-günə artır. Peşə məktəblərinin bu sahədə görüldüyü işlər ümumi istehsalat müəssisələrində rəğbətə qarşılıq.

Göründüyü kimi, təhsil istehsalat proqramının tələblərinə uyğun olaraq yeni tədris standartlarının hazırlanması, əmək bazarının tələblərini ödəyən kadr hazırlığı günün aktual məsələlərindəndir və peşə təhsili sisteminin inkişafı probleminin təxirəsalınmaz vəzifələrinə daxildir.

О мониторинге спроса на некоторые профессии

Резюме

В статье кратко излагаются основные функции педагогического мониторинга учебных заведений. Акцентируется внимание на то, что мониторинг качества обучения, является механизмом, устанавливающим развитие системы образования.

About the demand of monitoring to a number of professions

Summary

In this article the information is given about basic functions of pedagogical monitoring of educational institutions. Monitoring of the quality of training is emphasized to be the mechanism defining development of educational system.